

Kejawen jako tradiční mystická víra v případě současné Jávy

Kejawen as the Traditional Mystical Belief in case of Contemporary Java Island

Pavla Fajfrlíková

Provozně ekonomická fakulta ČZU v Praze, Kamýčká 129, 165 21 Praha-Suchdol
Email: fajfrlikova@pef.czu.cz

Abstract

The article deals with the mystical stream called Kejawen and its current form and impact on the culture and traditions of the Indonesian Java Island. The presented findings are based not only on the study of secondary sources, but also on qualitative field survey. As appropriate methods have been chosen semi-structured interview. Respondents (Javanese) have been asked about knowledge and their relation to the traditional Kejawen. Besides the interview, observation has been chosen method in the case of traditions and rituals. Photographs, individual texts and items related to the topic have been analyzed by document analysis. Although Kejawen is not an officially recognized religion according to Indonesian legislation, its influence is visible until today. Especially in rural areas are still a lot practicing supporters. The influence of Kejawen is connected to life of Javanese deeper than most of them is willing to admit. Nevertheless, mystical tradition has influence on their daily life, decision making, art, traditions and also contemporary mass culture.

Keywords

Indonesia, Java, Javanese, Kejawen, religion, Sufism

Klíčová slova

Indonésie, Jáva, Javánci, Kejawen, náboženství, sufismus

Úvod

Ostrov Jáva je nejenom ekonomickým, ale také jedním z kulturních center Indonésie. V průběhu historie se zde vystřídalo několik náboženství. Některá byla vytlačena, jiná do sebe integrovala nové prvky, další si udržela svou kontinuitu dodnes. Přestože je aktuálně v Indonésii šest oficiálně uznávaných náboženství (islám, protestantismus, římský katolicismus, hinduismus, buddhismus a konfucianismus), je zde možno nalézt komunity hlásící se (neoficiálně) k tradičním mystickým proudům známým pod označením „Kebatinan“, k nimž patří Kejawen, Subud či Sumarah. Oficiální čísla je však pro povinnost příslušnosti pouze k jednomu ze státních náboženství problematické odhadnout. V rámci této práce bude zkoumán vliv tradičního mysticismu (Kejawenu) na současnou javánskou společnost se zaměřením na kulturu a tradice.

Literární rešerše

Jeden z nejvýznamnějších autorů zaměřených na javánskou kulturu je bezesporu Clifford Geertz a jeho kniha *Náboženství Jávy*⁴³. Vysvětluje zde mimo jiné tradici „slametan“, která se váže především k přechodovým rituálům jako je narození, obřízka, pohřeb, svatba apod. Niels Mulder⁴⁴ v knize *Mystika Jávy* knize hovoří o popularitě daných mystických směrů v rámci indonéské společnosti. Popisuje zde problematiku zrovnoprávnění javánských mystických proudů, které přes snahy roku 1957 nebyly tehdejším prezidentem uznány, a to z důvodu obav využívání praktik černé magie. Další z významných autorů je Paul Stange⁴⁵, který se zabývá vývojem mystických proudů v Asii. Je autorem bezpočtu prací, v nichž převažují témata věnující se právě mystickým javánským proudům, kultuře, politice a náboženským komparacím. Mita Cut⁴⁶ ve svém článku analyzuje význam mystiky v západní Jávě. Na příkladu rituálů sultána vládnoucího javánské provincii Yogyakarta ukazuje, jakým způsobem se mísí islám s tradiční spiritualitou. Popisuje zde mimo jiné obřad Labuhan, konající se každých osm let. V rámci této tradice sultán obětuje bájné královně jižního moře Kanjeng Ratu Kidul obětinu skládající se z jídla, sultánova šatu, kousků sultánových nehtů a vlasů. Tímto rituálem by měl zajistit zdraví, blahobyt a harmonické vztahy svému lidu. Wilson⁴⁷ se zabývá analýzou tradičního javánského tance a jeho spiritualitou. Uvádí zde praktiky, pomocí jakých tanečníci jsou schopni získat svou sílu a také jejich netradiční vztahy, které jsou pro současnou Jávu problematičtěji přijatelné. Dubovská⁴⁸ se zaměřuje především na dějiny a kulturu Indonésie. Mimo jiné zde popisuje tradiční stínové divadlo wayang, které má dle autorů vedle funkce vzdělávací také funkci spirituální a ochranou.

Kejawen v rámci javánské společnosti

Na rozdíl od západního světa, kde náboženství ztrácí svůj původní význam, Indonésie patří k zemím, kde je tomu naopak⁴⁹. Náboženství zde zastává významnou roli, přičemž vláda tuto

⁴³ GEERTZ, Clifford. *The Religion of Java*. Chicago: The University of Chicago Press, 1960. 392 s. ISBN 0-226-28510-3.

⁴⁴ MULDER, Niels. *Mysticism in Java: Ideology in Indonesia*. 2nd. Yogyakarta: Kanisius Publishing House, 2005. 168 s. ISBN 979-21-1167-0.

⁴⁵ STANGE, Paul. *Kecawen Modern: Hakikat Dalam Penghayatan Sumarah*. Yogyakarta: LkiS, 2009. ISBN 979-978-53-8-3.

⁴⁶ CUT, Mita. Modern democracy: Indonesia's sultan Hamengku Buwono IX. *Political Theology*. Vol. 10, 2009 (4), 607–619.

⁴⁷ WILSON, Ian Douglas. *Reog Ponorogo: Spirituality, Sexuality, and Power in a Javanese Performance Tradition*. Intersections: Gender and Sexuality in Asia and the Pacific, 1999.

⁴⁸ DUBOVSKÁ, Zorica, Tomáš PETRŮ a Zdeněk ZBOŘIL. *Dějiny Indonésie*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005, 578 s. ISBN 80-7106-457-2.

⁴⁹ EISENSTADT, S. N. *Multiple Modernities*. New Brunswick, NJ; London: Transaction Publishers, 2002. 29 s. ISBN: 1-4128-2921-6.

skutečnost aktivně podporuje. Dle vládního nařízení se musí každý občan Indonésie přihlásit jako příslušník jednoho z šesti oficiálně uznávaných náboženství (Islám, římskokatolické křesťanství, protestantismus, hinduismus, buddhismus a konfucianismus). Veškeré ostatní náboženské proudy nemají v rámci Indonésie oficiální status, nejsou státem podporovány a jejich postavení je relativně problematické. Podobně je tomu u tradičních javánských mystických proudů (tzv. Kebatinan). Postavení těchto náboženských skupin bylo několikrát zájmem politických debat od dob nabytí indonéské nezávislosti, ovšem bez úspěchu. Tako „mystická syntéza“ je však dle mnohých neoddelitelnou součástí identity Javánců, vzniklou na základě historického vývoje a působení několika náboženství. V současné situaci, kdy se mnohé náboženské organizace zasazují o praktikování „pravého“ islámu, mají ostatní náboženské proudy problematičtější postavení než doposud. Praktikování spirituality v takové podobě, v jaké existuje právě v případě „Kebatinan“, je považováno za tzv. *bida'ah* – herezi.⁵⁰

Pro označení javánského mysticismu existuje několik termínů. Patří mezi ně tzv. *Kejawen* (ze slova *jiwa* – duše), *kebatinan* (z arabského „*batin*“, duchovní život) nebo *aliran keparcayaan* (doslova „proudy víry“). Každé z těchto označení může mít specifický význam dle kontextu a skupiny, která jej užívá.⁵¹ Veškeré tyto směry se snaží o realizaci absolutního, spojení s Bohem a daným praktikujícím. Politická debata okolo tzv. *Kebatinan* byla aktuální především mezi lety 1950–70, o čemž se zmiňuje Mulder⁵² nebo Stange⁵³. Některé politické skupiny se snažily o prosazení jako dalšího oficiálního indonéského náboženství těšícího se ze stejného statutu a finanční podpory jako je tomu u zbylých náboženství, ovšem neúspěšně. Indonéská mystická tradice zrovnoprávněna nebyla a vláda dokonce pokračovala s holandskou praktikou kontroly jejího hnutí pod záštitou ministerstva náboženství, později ministerstva spravedlnosti. Tento kontrolní orgán (tzv. *Pakem*) přistupoval k mystickým hnutím jako k něčemu negativnímu, potenciálně amorálnímu. V 70. letech se situace postupně začala uvolňovat, mystické proudy sice stále nebyly a nejsou oficiálně uznány jako náboženství, bylo jim však uznáno právo na existenci jako součást tradiční kultury ostrova. Za dob vlády Soeharta byl *Kejawenu* přiznán opět pouze marginální status jako jakéhosi přežitého kulturního dědictví, patřícímu tedy ne pod správu ministerstva náboženství, ale ministerstva cestovního ruchu. Nehledě na velké množství vnějších faktorů, které se snažili javánskou tradici potlačit (vliv příchozích náboženství, koloniální éry, vládních nařízeních), pozůstatky javánské tradiční kultury jsou zřejmé dodnes. I v současnosti je stále možné

⁵⁰ STANGE, Paul. *Kecawen Modern: Hakikat Dalam Penghayatan Sumarah*. Yogyakarta: LkiS, 2009. ISBN 979-978-53-8-3., s. 85.

⁵¹ *Ibidem*, s. 87.

⁵² MULDER, Niels., *c. d.*

⁵³ STANGE, Paul., *c. d.*

v rámci Jávy nalézt jedince vyznávající (neoficiálně) tradiční mystické proudy. Vedle této tradiční formy je zde však na vzestupu (stejně jako na Západě) jakási konzumní spiritualita. To se týká nejenom Kejawenu, ale také dalších přejatých spiritualistických hnutí či směrů (např. Reiki). Především bohatší střední třída žijící ve městech se zúčastňuje placených přednášek, nakupuje CD a různé léčivé prostředky či amulety. S tradičním javánským náboženstvím tyto praktiky mají však většinou pramálo společného.

Kejawen jako synkretismus

Původní víra na ostrově Jáva byl animistická. Lidé uctívali přírodní síly, obětovali jim a pomocí různých praktik a rituálů údajně dokázali získat nadpřirozené schopnosti, díky kterým měnili svou lidskou podobu nebo hovořili s duchy. S příchodem hinduismu, islámu a křesťanství se tradiční javánská víra začala proměňovat. Kejawen je tedy synkretismem tradiční javánské kultury a příchozích náboženství, především islámu. Indonésané věří, že první nositelé islámu, tzv. Wali Songo (devět svatých) disponovali nadpřirozenou mocí. Nejznámější z nich, Sunan Kalijaga, dokázal údajně proměnit kameny ve zlato. Kalijaga je také spojen se vznikem tradičního javánského stínového divadla⁵⁴. Kalijaga se snažil o šíření islámu prostřednictvím umění, tedy především písní, balad, divadla nebo sochařství. Je autorem písní jako Rumekso Ing Wengi (noční modlitba), Lingsir Wengi (západ slunce) a mnoha dalších, ve kterých má každá věta svůj hluboký význam. Zmíněné písně jsou oblíbené mezi Javánci dodnes a je možné je slyšet především při různých rituálech pro svou údajnou duchovní moc.

Wali Songo byli nositelé spiritualistické větve islámu (súfismu), který integrovali do tradičního javánského učení. Vytvořili koncept náboženství nevylučující původní animistické prvky a obřady. Modlitby přednášeli ve směsici arabštiny a javánštiny. I dnes se většinou Javánci modlí zpočátku arabsky (bismillah) a postupně přejdou do javánštiny. Šíření islámu mělo tedy na Jávě svá specifika přijatelné pro tehdejší místní společnost.

Existence Kejawen je zcela neoddelitelná od javánského způsobu života a myšlení, přístupu k přírodě a tradici. Chceme-li mluvit o javánském mysticismu, musíme explicitně vysvětlit pojem Kejawen. Kejawen je tradičním mystickým učením Jávy vzniklé z javánské kultury, tradice a filozofie. Učení Kejawenu není omezené na obyvatele Jávy, ale praktikovat jej může kdokoli. Jak již bylo uvedeno výše, jedná se o jakýsi synkretismus javánské kultury s hinduismem, buddhismem, islámem a křesťanstvím. Jádrem učení je tzv. „Manunggaling kawulo gusti“, což znamená doslova dosažení spojení s Bohem.

---

⁵⁴ GEERTZ, Clifford., *c. d.*, s. 39

Kejawen v sobě zahrnuje určité etické zásady, které se týkají nejenom vztahu s ostatními lidmi, ale také ke vztahu k přírodě, živému i neživému okolo nás. Kromě těchto pravidel chování v sobě učení zahrnuje také znalost manter a rituálů, praktikování pústu a meditace. Především púst a meditace je dle Kejawenu zásadní pro duchovní vývoj člověka.

Dle Magnise-Susena (javánský filozof) lze javánskou společnost rozdělit na tři společenské třídy, a to:

1. Wong cilik (malí lidé): zemědělci, dělníci
2. Priyayi – vyšší třída intelektuálů
3. Ningrat – bohatá, nejvyšší šlechtická třída

Právě Priyayi nejčastěji praktikovali vedle oficiálního islámu také praktiky Kejawenu.⁵⁵ Kejawen jim měl přinést prosperitu a spásu jak v průběhu života, tak po smrti. Jedním z hlavních cílů bylo nastolení jakési životní rovnováhy, ať už ve vztahu k sobě samému, k ostatním lidem či přírodě. Důležitým prvkem je tzv. „Nrimo ing Pandum“ (přijetí osudu), což neznamená nečinnost a rezignaci, ale naopak aktivitu ve formě vhodné práce, která poslouží nejenom nám, ale také ostatním.

Znalosti Kejawenu mě učil můj dědeček. Ukazoval mi, jakými technikami lze vidět ostatním neviditelné. Využíval jsem toho především na střední škole, duchové mi radili správné odpovědi. Postupně mi však začali být na obtíž, viděl jsem je všude, z toho důvodu jsem uskutečnil rituál na zavření třetího oka. Od té doby je již vidět nemohu. (Viki, 28 let, Malang).

Meditace

Meditace v učení Kejawenu znamená zaměřit svou pozornost do sebe. Meditovat můžeme za určitým účelem, pro dosažení určitého cíle nebo naplnění našich přání. Meditace bývá doprovázena pústem a provádí se na klidném, tichém místě. Tradičně Javánci odcházeli medитovat do jeskyní nebo džungle, do míst, u kterých se věřilo, že mají magickou sílu. Meditace byla a je považována za způsob, jakým dosáhnout spojení s Bohem⁵⁶. Toto spojení však neznamená, že bychom se s Bohem sjednotili v jeho konkrétní podobě, ani to, že bychom se následně za Boha mohli považovat. V každé lidské bytosti je duch, který od Boha pochází a ke kterému se jednou vrátí. „Manunggaling Kawulo Gusti“ tedy znamená sjednocení se stvořitelem.

⁵⁵ HENING, Samudera. *Falsafah Orang Jawa* [online]. Jakarta, 2008 [cit. 20. 4. 2017]. Dostupné z: <https://kyaimbeling.wordpress.com/falsafah-orang-jawa/>

⁵⁶ STANGE, Paul., c. d.

Studentům Kejawenu se doporučuje, aby si našli vhodné vedení v podobě učitele (guru). Samotné studium kejawenu (tzv. lelaku) má několik fází, které na sebe navazují dle duchovní pokročilosti žáka. Nejprve je nutné pochopit, kdo nebo co je naše skutečné já. Úloha učitele nebo poradce je velmi důležitá, údajně také z toho důvodu, že praktikování bez vedení může být nebezpečné jak pro nás, tak pro ostatní. Javánci věří, že může dojít k různým psychiatrickým poruchám, způsobených posednutí zlým duchem.

Pokud se cítím delší dobu špatně, ať už fyzicky nebo psychicky, odejdu na noc do jeskyně kousek od města. Tam medituji a modlím se. Několikrát se mi zjevili určité bytosti, které mi poradili s vhodným řešením mé situace (Made, 58, ředitel neziskové organizace).

Půst

Praktikování půstu může být v rámci Kejawenu prostředkem k získání nepřirozené energie. Půstem je možné otevřít tzv. „šestý smysl“, na základě kterého se staneme citlivější na nadpřirozené jevy existující kolem nás. V učení Kejawenu existuje několik druhů půstu, a to na základě cíle, kterého chceme dosáhnout. Půst musí být také vždy doprovázen omezením pohlavního života.

Půst Mutih. V průběhu půstu Mutih se nesmí pozřít nic jiného než neochucená rýže a voda. Drží se od tří do čtyřiceti dnů za určitým specifickým cílem jako například dosažení úspěchu v podnikání nebo pro získání nadpřirozených schopností. Před půstem je nutná koupel a čtení určitých manter.

Půst Pati Geni. V průběhu tohoto půstu se nesmí jíst ani pít. Člověk, který se takto postí, by měl být zavřený v místnosti bez oken, ze které nesmí po dobu půstu odejít, což většinou trvá tři dny až týden. Tímto půstem údajně lze naplnit velká životní přání.

Půst Weton (den narození). Tento druh půstu se drží v den narození dané osoby dle javánského kalendáře. Probíhá podobně jako v islámské tradici, tedy od východu po západ slunce. Člověk, který se pravidelně v den svých narozenin takto postí, tím údajně může předejít negativním silám a událostem v budoucnu.

Podle rozhovoru s komunitou vyznavačů Kejawenu může být půst Mutih v kombinaci s recitací sůry „Al Jin“ a následné meditace cestou k otevření „třetího oka“, tedy získání schopnosti vidět a komunikovat s duchy. Vždy je nutné vedení guru. Půst v kombinaci s určitými rituály může pomoci k dosažení nadpřirozených schopností (např. vidět minulost, předvídat, bojovat s bolestí, uzdravovat atd.).

Znalost těchto praktik se vyučuje ve speciálních školách, obvykle v tzv. Pondok Pesantren nebo Pedepokan. V současné době je možné absolvovat také různé internetové

kurzy Kejawenu (za úplatu), po jejichž absolvování by dotyčný měl získat lásku, úspěch a peníze. Vyznavači tradičního Kejawenu však této komercializaci naklonění nejsou.

Nadpřirozeno (Alam Gaib)

Již před příchodem dnes hlavních oficiálních náboženství lidé na Jávě věřili v existenci určité nadpřirozené moci. Z toho důvodu praktikovali různé rituály na ochranu v naději, že nebudou rušeni zlými magickými silami. S kejawenem je neodmyslitelně spjat zájem o nadpřirozeno, o možnost vidět „neviditelné“, označující termín „Alam Gamb“. Pro zpřístupnění se používá již zmíněného půstu, meditací, ale také různých obětí ve formě jídla, květin, vonných tyčinek apod. V rámci Kejawenu je možné specializovat se na určité dovednosti jako je například léčitelství, nebo ochranné rituály (tzv. Khodam). Khodam, tedy ochranný duch, nám zaručí obranu před černou magií, nemocemi a zajistí nám duchovní a mentální sílu.⁵⁷ Javánci věří, že někteří lidé jsou schopni komunikovat s nadpřirozenými bytostmi již od narození (dar od Boha), jiní se tuto schopnost mohou naučit v průběhu života. Nadpřirozené bytosti žijí podobný život jako lidé, tvoří rodiny, malé či větší skupiny. Lidé komunikující s těmito bytostmi mohou být často zmanipulováni k negativním skutkům.

Na Jávě je víra v nadpřirozeno zjevná i v současné době. Většina Javánců má s duchovnem nějakou osobní zkušenost, případně někoho s touto zkušeností znají. Duchové dle nich mohou mít různé formy a podoby, dokážou mít své vlastní rodiny a komunity žijící často vedle nás, aniž bychom o jejich existenci tušili. Někteří nám pomáhají, jiní naopak škodí. Pro člověka bez potřebných duchovních znalostí je složité rozpoznat, zda ten, s kým komunikujeme je duch dobrý či zlý, proto se oficiálně komunikace (bez vedení gura) s duchy nedoporučuje, přínosnější je soustředit se na samotného Boha a modlitby o pomoc směřovat pouze k němu.

Dle Geertze⁵⁸ duchové na Jávě spadají do tří kategorií. Tzv. Memedis (doslova „strašící“), lelembut (mohou způsobit „posedlost“) a Tuyul.

Mezi tzv. Memedis patří Sundel Bolong, postava ženy s dírou v břiše. Dále do této kategorie spadá Gunderowo, gigantická postava obra tmavé pleti. Tito duchové mohou lidi vystrašit, ale nejsou schopni jim fyzicky ublížit.

Dříve jsem prodával bakso (polévka s masovými knedlíčky) kousek od hřbitova, jelikož se tam přes den chodí modlit velký počet lidí. Jednoho dne ke mně přišla slečna, řekla si

⁵⁷ EDDY, Abah. *Ilmu Kejawen Asli* [online]. 2013 [cit. 4. 6. 2018]. Dostupné z: <https://eddyblora.wordpress.com/author/ilmukejawenasli/>

⁵⁸ GEERTZ, Clifford., c. d., s. 16–29.

o bakso a místo peněz mi podávala spadané listí. Když začala jíst, všiml jsem si, že polévka teče po zemi. Protékala jí obrovskou dírou v břiše. (pouliční prodavač, 49 let, Malang).

Další z forem je duch v podobě malých dětí (tzv. Tuyul). Pokud dodržíme doporučenou meditaci spojenou s pústem, je možné je spatřit a komunikovat s nimi. Javánci je využívají především pro různé drobné krádeže. Poslední z forem jsou tzv. Lelembut, duchové, kteří dokážou člověka posednout, přivodit mu šílenství až smrt. Takové osobě může pomoci pouze dukun (šaman), který provede rituály, po kterých duch tělo opustí⁵⁹.

Můj bratranec si často zahrával s černou magií, až ho posedl zlý duch. Naše rodina mu nedokázala pomoci, poslali jsme ho tedy na tři měsíce do Pesantrenu (církevní školy), kde se jim bratrance podařilo zachránit. V současné době je v pořádku a praktikuje pouze islám. (Kikie, 27 let, Malang).

Výše uvedené formy jsou pouze stručným výčtem duchů, ve které Javánci věří ve velké míře doposud. Moderní masová kultura této obliby v nadpřirozeno dokázala využít ve svůj prospěch. Nejčastějším žánrem hrajícím se v místních kinech jsou proto horory, televizní pořady se zaměřují na nadpřirozené události, tajemná místa a okultní vědy.

Obrázek 1. Bersih Desa, tradice vyčištění vesnice od zlých duchů.

⁵⁹ GEERTZ, Clifford., c. d., s. 16–29.

Role času

Správné načasování událostí má pro Javánce zvláštní význam. Každá událost (ať už se jedná o svatbu, stěhování či pohřeb) má své správné načasování v rámci javánského, dle kterého se velká část obyvatel stále řídí. Lze tím podle nich předejít různým nepříjemnostem, budoucím konfliktům v rodině nebo zdravotním problémům. Javánci vedle gregoriánského a islámského kalendáře používají kalendář javánský, který má právě tuto spirituální rovinu. Je rozdělen na 5 dní: pon, wage, kliwon, legi a pahing.

Ahad	Senin	Selasa	Rabu	Kamis	Jum'at	Sabtu
31	1 Pon	2 Wage	3 Kliwon	4 Legi	5 Pahing	6 Pon
7	8 Wage	9 Kliwon	10 Legi	11 Pahing	12 Pon	13 Wage
14	15 Legi	16 Pahing	17 Pon	18 Wage	19 Kliwon	20 Legi
21	22 Pon	23 Wage	24 Kliwon	25 Legi	26 Pahing	27 Pon
28	29 Kliwon	30 Legi	31 Pahing	1 Pon	2 Wage	3 Kliwon

Obrázek 2 Javánský kalendář.

Dostupné z: <https://www.amazon.com/Develop-R324-Javanese-Calendar/dp/B06X8YVBLY>

Svou zkušenost s javánským vnímáním času popisuje Geertz⁶⁰ následovně: „Zeptal jsem se Ardja, svého domácího, jaký je nejlepší čas pro nastěhování. Odpověděl, že každý den má svou číselnou hodnotu. Pondělí 4, neděle 5, úterý 3, středa 7, čtvrtek 8, pátek 6 a sobota 9. Zda je toto číslo pro nás dobré či ne, záleží, odkud a kam se stěhujeme. Z jihu na sever, z východu na západ apod. Ardjo Geertze upozornil, že je lepší se těchto doporučení držet. Naposledy prý radil svému bývalému holandskému nadřízenému. Ten ho však neuposlechl a nastěhoval se o dva dny později. Po půl roce zemřel.“

Sama jsem byla svědkem stěhování javánské rodiny žijící ve městě. Přestože patří k jakési „vyšší třídě“ mající k dispozici vymoženky moderní doby jako jsou auta, počítače, mobilní telefony, tak i v jejich případě tradice hraje stále významnou roli. Den stěhování byl vypočten nejstarším rodinným příslušníkem a doprovázen rituály pro ochranu domu. V den nastěhování byla také sezvána do domu širší rodina, četl se Korán a javánské mantry, chránící dům a rodinné příslušníky před zlými silami.

Pokud vychází gregoriánský kalendář na čtvrtek a javánský zároveň na Kliwon nebo Legi, lze očekávat noc vhodnou pro rituály a komunikaci s duchy.

⁶⁰ GEERTZ, Clifford., *c. d.*, s. 31–32.

Před setměním v tento den chodí lidé na hřbitovy modlit se a pokládat květiny na hroby svých zesnulých. Můj učitel Kejawenu mi radil, abych v této době potřel své ochranné kameny a keris (tradiční dýku) speciálním parfémem, který dovnitř přiláká duchy (Aadytia 29 let).

Zmínili jsme důležitost dnů v týdnu a směru, neméně důležité jsou také jednotlivé měsíce. Jedním z významných (dle javánského kalendáře) je měsíc Súro. Javánci věří, že má magickou moc. V průběhu tohoto měsíce se nedoporučují svatby, stěhování či stavění domu. Pokud někdo tento zákaz poruší, stihne ho neštěstí v podobě rozvrácených rodinných vztahů nebo zničeného majetku. V této době také na různých místech Jávy dochází k obětním rituálům. Na jihu Malangu lidé obětují moři zemědělské plodiny a doufají, že jim toto počínání přinese v budoucnu lepší úrodu, v případě města Yogyakarta během měsíce Súro muži omývají v moři tradiční bojové nástroje (dýka *keris*) a doufají, že tím získají ochrannou sílu.

Wayang

Wayang je jávské slovo označující tradiční druh divadla. Existují dva druhy wayangu, v prvním případě se jedná o stínové divadlo využívající tradičních loutek, v jeho druhé formě vystupují herci. V rámci stínového loutkového divadla se termín „wayang“ využívá i pro samotnou loutku vyrobenou z kozí kůže. Představení je doprovázeno tradičními nástroji (gamelanem) a pojednává o příbězích z eposu Rámájana a Mahábhárata. Wayang je tedy z části jedním z pozůstatků hindské kultury na ostrově. Wayang není jen divadelní představení, ale má také duchovní význam. Nejstarší nálezy literárních děl určených pro wayang spadají do 9. a 10. století.⁶¹

Příchod islámu na ostrov ovlivnil také podobu wayagu. Problémem bylo vyobrazení Boha v podobě loutek. Z toho důvodu byl wayang přetransformován do své současné podoby, kdy jsou loutky vedeny před osvětleným plátnem a diváci následně vidí pouze jejich stíny. Nejdůležitější rolí v loutkové výstavě je tzv. *dalang* (vodič loutek a vypravěč). Dalang je javánskou komunitou vysoce respektován. Musí prokázat nejen znalost tradice, eposů, hereckého umění, a znalostí improvizace, ale musí splňovat také určité morální zásady nutné k tomuto povolání.⁶² V mnoha případech jsou hinduistické příběhy natolik rozmanité, že mohou být použity pro většinu životních situací. Dalangové si často vybírají ty vztahující se k aktuálním problémům (politika, ekonomika apod.). Některé z příběhů mohou mít také

⁶¹ VOTRUBEC, Ctibor. *Indonéská republika*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1985, s. 18

⁶² *Ibidem*, s. 25

mystický kontext, mohou vesnici zajistit dobrou úrodu a ochránit ji před neštěstím.⁶³ Funkce wayangu je především vzdělávací, ale také ochranná. Javánci wayang vnímají jako určitý rituál chránící je proti zlu.

Tradiční wayang se hraje od západu do východu slunce. Dalang tedy musí být schopný po tuto dobu (přibližně 10 hodin) bez přestávky hrát a bavit diváky. Tato profese se často dědí z generace na generaci, ovšem v současnosti je možné se wayang naučit také na uměleckých školách. Wayang se často hraje u slavnostních příležitostí jako je obřízka či svatba. Slavní dalangové vystupují v současnosti také v rozhlase či televizním vysílání. V rámci jednoho představení trvajících deset hodin dalang obvykle vystřídá 125 hlasů a 4 různé jazyky (nejčastěji javánštinu, balijštinu, hindštinu a indonéštinu). Někteří dalangové údajně nepotřebují pro svou hru umělé osvětlení, ale dokáží zářit sami o sobě.⁶⁴

Věříme, že dalang nehraje jen pro lidské publikum, ale představení s námi sledují také duchové. Nalákala je vůně vonných tyčinek a zvuk gamelanu. Dalang je dokáže vidět a komunikovat s nimi (Adytia, 29 let).

Popularita wayangu v poslední době klesá, jelikož se mladší generace více než o tradiční dovadlo zajímá o moderní technologie. Málokdo v současnosti vydrží sledovat představení deset hodin v kuse, z toho důvodu se wayang (především ve městech) krátí na necelé dvě hodiny. Podle některých Javánců je wayang zastaralý, dlouhý a nudný, často mu ani nerozumí (dalang střídá jazyky).

Myslím, že bychom se měli snažit zachovat tradiční kulturu, ale wayang pro mladší generaci atraktivní již není. Moderní kultura je pro mě mnohem zajímavější (studentka, 24 let).

V posledních dekadách je v Indonésii viditelný příklon k ortodoxnější verzi islámu, což se projevuje i v tradiční kultuře. V rámci některých představení je možné vidět herečky místo tradičních kostýmů v černém hidžábu a dalang hovoří v první řadě především o dodržování náboženských pravidel. Mystický význam se v případě této tradice pomalu vytrácí.

Tanec

Tanec má na Jávě nejen funkci estetickou, ale často také hluboký duchovní význam. Na ostrově má každý region svou vlastní podobu tradičního tance, a to včetně kostýmů. Kethek Ogleng Dance pochází z Wonogiri, ze střední Jávy pak tanec Serimpi Dance, Gambyong

⁶³ HAYS, Jeffrey. *Wayang Puppet Theater: Wayang* [online]. 2008 [cit. 6. 4. 2018]. Dostupné z: http://factsanddetails.com/indonesia/Arts_Culture_Media_Sports/sub6_4c/entry-4056.html

⁶⁴ Ibidem.

Dance pochází z oblasti Surakarta a tanec Topeng z Malangu. V následující části se zaměříme na dva druhy tance, využívající techniky Kejawenu. Jedná se o tanec Reog Ponorogo a Kuda Lumping.

Reog Ponorko. Reog tanec se stal identitou města Ponorogo ležícího ve východní Jávě.⁶⁵ Tanec se obvykle skládá z 25–40 tanečníků a hudebníků. Přední postavou reogského tance je Singo Barong, vyznačující se tygří maskou ozdobenou pavím peřím. Masky Singo Barong může vážit až 50 kg, což jí také dělá největší a nejtěžší maskou na světě. Tanečník jí musí udržet pouze silou svých zubů. Z toho důvodu se před samotným představením odehrává rituál, aby tanečník byl schopen masku udržet po celé představení.⁶⁶ Dalšími postavami jsou Kelono Sewandono, Bujang Anom, Jatildan Warok. Představení Reog Ponorogo se obvykle skládá ze tří částí. V rámci první zpravidla tančí 6–8 mužů znázorňující tygří sílu a statečnost. Následuje taneční vystoupení 6–8 dívek na koních (z kůže). V tradičním vystoupení místo dívek vystupují mladí muži převlečení za dívky. Tato část se nazývá *jaran bint* nebo *jathilan dance*.⁶⁷ Samotný Singo Barong vystupuje ve stavu transu, kterého se docílí opět na základě rituálních praktik Kejawenu. Kromě fyzického cvičení jsou tanečníci, zejména Warok (duchovní učitel a vůdce Reogu) povinni dodržovat přísná pravidla a duchovní cvičení. Warok by se také měl vyvarovat sexuálního styku se ženami, jelikož mu ubírají na duchovní síle. Místo toho tedy tito duchovní vůdci mívali mladého milence, tzv. Gemblaka, kterého si finančně vydržovali, často mu poskytli vzdělání, stravu, apod. Rodina těchto mladíků tuto skutečnost brala většinou pozitivně a s vděkem.⁶⁸

Na samotný průběh rituálu nutný před zahájením vystoupením byli dotazováni přímo obyvatelé města Ponorogo:

Samotný rituál se odehrává v domě v těsné blízkosti místa budoucího představení. Rituál bývá veden někým z řad starších dané vesnice, těmi, kteří mají odpovídající schopnosti a silného ducha. K rituálu je zapotřebí myrha (kemenyan), hořká káva (wedang kopi pahit), wedang gula asem, parem (speciální nápoj), rýže (sego kokoh). Každý z těchto obětí/darů duchům má speciální význam. V případě myrty je to symbolika Boha. Celé představení patří jemu a pořádá se pro jeho oslavu. Vůně myrty také láká duchy, kteří jsou během představení přítomni. Hořká káva symbolizuje potíže a úkoly, které lidstvo musí překonat na cestě

⁶⁵ HIDAYANTO, Andi Farid. Topeng Reog Ponorogo Dalam Tinjauan Seni Tradisi. *Riset Journal Eksis*. 2008(8), s. 3.

⁶⁶ SAID, S. M. a Dili Estymora EYANTO. *Misteri Dibalik Tarian Reog Ponorogo*. [online] Sindonews.com, 2016 [cit. 6. 4. 2018]. Dostupné z: <https://daerah.sindonews.com/read/1099634/29/misteri-dibalik-tarian-reog-ponorogo-1460192223/13>

⁶⁷ MAHMUD, Dede. *10 Tari Tradisional Jawa Timur*. [online] Tradisi Kita, 2016 [cit. 20. 4. 2018]. Dostupné z: <http://www.tradisikita.my.id/2016/12/10-tari-tradisional-jawa-timur.html>

⁶⁸ WILSON, Ian Douglas. *c. d.*

životem. *Parem* je speciální nápoj připravený z tamarindu, kurkumy, cukru a soli a slouží pro udržení míru v myslích a srdcích všech zúčastněných, tedy tanečníků, hudebníků i publika. Další z obětí je speciální cigareta „*rokok grendho*“ a trojice květin (růže, jasmín, *cananga*) jejichž vůně má přilákat duši tygra, která se následně spojí s hlavním tanečníkem a poskytne mu po dobu představení speciální sílu (Pak Miko, 53 let, Ponorogo).

Obrázek 3 Reog Ponorogo.

Dostupné z: <http://agusprihandono.blogspot.cz/2013/01/anakku-kesurupan-reog-ponorogo.html>

Dnes se tanec Reog Ponorogo nejčastěji pořádá při slavnostních příležitostech jako je svátek Eid al-Fitr, výročí Ponorogo, Den nezávislosti nebo jako zahajovací ceremoniál sportovních akcí či kulturních akcí.

Kuda Lumping. Kuda Luping je tradiční javánský tanec, při němž se používá kožená loutka koně. Tanec je oblíbený především na vesnicích, v minulosti symbolizoval sílu bojovníků, v současnosti slouží především pro zábavu. Tanečníci mohou být muži i ženy. Tanec se odehrává za doprovodu tradičních javánských nástrojů (např. gamelan) pod vedením osoby znalé potřebných rituálů a mající potřebné duchovní schopnosti (dukun – šaman).

Tanec může trvat několik hodin a jeho vyvrcholením je „posednutí“ tanečníků duchy, kteří jsou stejně jako v případě Reogu nalákáni různými druhy obětí. Tanečníci se jeden po druhém začínají dostávat do transu, do kterého častou upadnou i přihlížející z publika. V tomto stavu jsou schopni snést jakoukoliv fyzickou bolest, pojídají sklo, žhavé uhlí nebo jsou schopni zuby rozlomit kokosový ořech. Z toho důvodu je nutná přítomnost zkušeného dukuna, který je opět jednoho po druhém z transu vyvede.

Obrázek 4. Kuda Limping.

Kuda Lumping se uskutečnilo u příležitosti obřízky několika chlapců v odlehlější oblasti Blimbing města Malang. Představení začalo nejprve tancem dětských tanečníků, kteří byli po chvíli nahrazeni dospělými muži švihající kolem sebe dlouhými biči. Jako cizinec jsem byla pozvána dukunem do první řady, smál se, když viděl mé obavy ze švihajících bičů. Tanec byl doprovázen tradiční javánskou hudbou a v rohu byly postaveny obětiny duchům (rýže, ovoce, cigarety, vonné tyčinky). V závěru večera opravdu došlo u několika tanečníků i diváků ke zmíněnému transu. Jeden z nich začal pojídat žhavé uhlíky přímo z ohně, z úst mu kapaly černé sliny. Další trhali větve z okolních stromů a pojídali jejich dřevo. Nálada v publiku byla velmi nepříjemná, úzkostná až agresivní, představení se stalo nepřehledným a muselo být ukončeno pod vedením několika dukunů. Do samotného konce jsem však přihlížet nevydržela, protože jsem ze strachu utekla (autorka).

Obrázek 5. Kuda Lumping.

I v současnosti je Kuda Lumping oblíbeným tancem vyučovaným na několika tanečních školách. Při oficiálních představeních však k transu nedochází, jedná se pouze o samotný tanec. Kuda Lumping v jeho tradiční spirituální formě je možné v současnosti vidět především na vesnicích, kde se pořádá k příležitosti narození, obřizky nebo svatby.

Závěr

I přes veškeré negativní názory a tendence vedoucí k potlačení tradiční víry jsou příslušníci Kejawenu a ostatních mystických proudů na Jávě stále přítomni a snaží se tradici udržet. V poslední době však čím dál častěji praktikují skrytě a pouze v rámci rodiny či vlastní širší komunity. Znatelný útlum zájmu o Kejawen je pozorovatelný v případě mladé generace, která tuto tradici často vnímá jako něco zastaralého a přežitého. Kejawen také zpravidla nevnímají jako ucelený koncept filozofie a myšlení, ale jako černou magii sloužící k uhrnutí ostatních, tedy jako něco apriori negativního. Upřednostňují spíše jednu z cest oficiálních náboženství.

Názorové rozdíly také nalezneme mezi obyvatelstvem žijícím na vesnici a ve městě. Lidé ve venkovských oblastech mají k tradiční mystické tradici blíže než lidé žijící ve městě. Často také dodržují větší množství tradic vycházejících z Kejawenu. Na vesnici se častěji tančí zmíněný Reog či Kuda Lumping a nalezneme zde více lidí, kteří se doposud Kejawenu aktivně věnují.

Přestože zájem o mystiku ve své tradiční formě opadá, na druhé straně stoupá poptávka po různých komerčních duchovních přednáškách či léčivých prostředcích. Mladí lidé často a rádi sledují horory či různé televizní pořady zaměřené na mystiku, ve kterých se však původní komplexnost a filozofie Kejawenu ztrácí.

Přes zmíněné tendence má na Jávě tradiční mystika stále své stoupence. Kejawen tvoří významnou část indonéskeho kulturního dědictví, jehož principy, ať už etické nebo duchovní, ovlivňují v určité míře javánskou společnost do současnosti.

Seznam použitých zdrojů

- CUT, Mita. Modern democracy: Indonesia's sultan Hamengku Buwono IX. *Political Theology*. Vol. 10, 2009 (4), 607–619.
- DUBOVSKÁ, Zorica, Tomáš PETRŮ a Zdeněk ZBOŘIL. *Dějiny Indonésie*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005, 578 s. ISBN 80-7106-457-2.
- EDDY, Abah. *Ilmu Kejawen Asli* [online]. 2013 [cit. 4. 6. 2018]. Dostupné z: <https://eddyblora.wordpress.com/author/ilmukejawenasli/>
- EISENSTADT, S. N. *Multiple Modernities*. New Brunswick, NJ; London: Transaction Publishers, 2002. 29 s. ISBN: 1-4128-2921-6.
- GEERTZ, Clifford. *The Religion of Java*. Chicago: The University of Chicago Press, 1960. 392 s. ISBN 0-226-28510-3.
- HAYS, Jeffrey. *Wayang Puppet Theater: Wayang* [online]. 2008 [cit. 6. 4. 2018]. Dostupné z: http://factsanddetails.com/indonesia/Arts_Culture_Media_Sports/sub6_4c/entry-4056.html
- HENING, Samudera. *Falsafah Orang Jawa* [online]. Jakarta, 2008 [cit. 20. 4. 2017]. Dostupné z: <https://kyaimbeling.wordpress.com/falsafah-orang-jawa/>
- HIDAYANTO, Andi Farid. Topeng Reog Ponorogo Dalam Tinjauan Seni Tradisi. *Riset Journal Eksis*. 2008(8). ISSN 0216-6437.
- Jenis Tarian Kuda Lumping (Jaranan), Simbol Kedigdayaan Rakyat Jawa*. [online] SatuJam, 2017 [cit. 15. 4. 2017]. Dostupné z: <https://www.satujam.com/kuda-lumping/>
- Kejawen, a Javanese traditional spiritual teaching*. [online] Joglosemar, 1999 [cit. 15. 4. 2018]. Dostupné z: <https://joglosemar.co.id/kejawen/index.html>
- MAHMUD, Dede. *10 Tari Tradisional Jawa Timur*. [online] Tradisi Kita, 2016 [cit. 20. 4. 2018]. Dostupné z: <http://www.tradisikita.my.id/2016/12/10-tari-tradisional-jawa-timur.html>
- MULDER, Niels. *Mysticism in Java: Ideology in Indonesia*. 2nd. Yogyakarta: Kanisius Publishing House, 2005. 168 s. ISBN 979-21-1167-0.
- Puasa dan Semedi Dalam Acara Kejawen*. [online] Ilmu Kejawen, 2017 [cit. 6. 4. 2018]. Dostupné z: <http://www.ilmukejawen.com/?puasa-dan-semеди-dalam-ajaran-kejawen,71>
- SAID, S. M. a Dili Estymora EYANTO. *Misteri Dibalik Tarian Reog Ponorogo*. [online] Sindonews.com, 2016 [cit. 6. 4. 2018]. Dostupné z: <https://daerah.sindonews.com/read/1099634/29/misteri-dibalik-tarian-reog-ponorogo-1460192223/13>
- STANGE, Paul. *Kecawen Modern: Hakikat Dalam Penghayatan Sumarah*. Yogyakarta: LkiS, 2009. ISBN 979-978-53-8-3.
- STEINBACHOVÁ, Eva. *Kulturní dědictví Jávy*. Praha, 2006. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Vedoucí práce PhDr. Václav Soukup, CSc.
- VOTRUBEC, Ctibor. *Indonéska republika*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1985. 238 s.
- WILSON, Ian Douglas. *Reog Ponorogo: Spirituality, Sexuality, and Power in a Javanese Performance Tradition*. Intersections: Gender and Sexuality in Asia and the Pacific, 1999.